

ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКА МЕТОДОЛОГІЯ ВІЛЕНА ГОРСЬКОГО ТА ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯПОНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ

Сергій Капранов

Тема цієї статті, на перший погляд, може здивувати. Як відомо, Вілен Сергійович Горський присвятив своє життя дослідженню насамперед історії філософії України-Русі й ніколи не вивчав японської філософії. Проте він зробив значний внесок у методологію історико-філософських досліджень, а справжня методологія мусить бути універсальною. Водночас кожен дослідник вибирає ті чи інші методи і підходи, враховуючи специфіку обраного ним конкретного об'єкта дослідження. З огляду на це цікаво випробувати методи В. Горського, які сам він застосовував переважно до давньоруського та українського матеріалу, на цілком іншому об'єкті, у нашому випадку – на японській думці. Треба зазначити, що й сам учений заохочував такі спроби. Автор цієї статті здійснив спробу аналізу з історико-філософських позицій одного з шедеврів японської класичної літератури – «Ісе моногатарі»¹. Ідею роботи підказав В. Горський; він її підтримував і багато допомагав автору цінними порадами. Сьогодні хотілося би поміркувати над більш загальними питаннями: чому, досліджуючи японську філософську думку, відчуваю потребу звернутися до праць В. Горського? Яким саме чином його

¹ Капранов С. В. «Ісе моногатарі» як пам'ятка релігійно-філософської культури доби Хейан / С. В. Капранов. – К. : Києво-Могилян. акад., 2004. – 168 с.

методологія може стати у пригоді дослідникові японської думки? Які актуальні проблеми вона допоможе розв'язати?

Японія, звісно, географічно дуже далека від України й історично з нею не пов'язана. Утім, між японською та українською культурами можна помітити деякі типологічні паралелі. На них, зокрема, вказують у своїх працях Хіросі Катаока, Масакі Умебаясі, Галина Шевцова². Їхні спостереження тим цінніші, що йдеться про два зовсім відмінні культурні світи. З цивілізаційного погляду обидві культури розвивалися під впливом давніших і розвиненіших сусідів. Для України-Русі таким сусідом була Візантія, для Японії – Китай. Аналогічну паралель уже проводив видатний український сходознавець акад. Омелян Пріцак; у нього, проте, вона передбачає ще й культуру-посередника. Тож, з одного боку, маємо тріаду Китай – Корея – Японія, з іншого – Візантія – Україна (Київська Русь) – Росія (Московія)³. Ця думка знайшла подальший розвиток у працях Івана Бондаренка⁴. Не заперечуючи її, можна, однак, вису-

² Катаока Хіросі. Художня модифікація культу предків в українському та японському фольклорі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.07 / Хіросі Катаока ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2006. – 20 с. ; Умебаясі Масакі. Типологічні паралелі в календарних святах українців та японців : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.05 / Масакі Умебаясі ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2009. – 20 с. ; Грані світу. Україна – Японія : дерев'яна архітектура : альбом / текст і фото Г. Шевцової ; упоряд. і вип. ред. Д. Клочко. – К. : Грані-Т, 2007. – 152 с.

³ Див.: Бондаренко І. П. Післямова / І. П. Бондаренко // Ясний місяць : Лірика / Кім Соволь ; пер. з корей., передм., післям. і комент. І. Бондаренка. – К. : Грані-Т, 2008. – С. 260–261.

⁴ Див.: Там само. – С. 260–261 ; І. П. Бондаренко. Мовна ситуація в Україні у контексті мовних взаємин країн Далекого Сходу / І. П. Бондаренко // Україна – Китай : діалог і взаємозбагачення культур : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 21 лютого 2008 р. – К. : ДАККиМ, 2008. – С. 120–132.

нути й альтернативний варіант, де аналогом Кореї буде Болгарія, адже, як зазначає Ігор Шевченко, Київська Русь одержала візантійську літературу через Болгарію⁵. Деякі збіги помітні навіть у хронології: наприклад, класичний період японської культури – доба Хейан (794–1192) – практично збігся у часі з «золотим віком» Київської Русі. Цікаво, що обидва історичні періоди пізніші історики назвали на честь тогочасних столиць; до того ж у XX ст. ці столиці – Київ і Кіото (стародавній Хейан) – стали містами-побратимами.

Такі паралелі наклали свій відбиток на характер культур. В обох випадках наслідком впливу великої «батьківської» цивілізації була у певному сенсі вторинність, а отже, провінційність⁶. У випадку України ця провінційність посилилася багатовіковою залежністю від чужоземної влади: спочатку – польської, потім – російської. Японії пощастило зберегти політичну незалежність, проте вона упродовж століть відчувала постійний потужний вплив китайської культури (адже Китай, на відміну від Візантії, не лише не зник, а й став із часом ще могутнішим). Реакцією на це був у XVIII – на поч. XIX ст. рух *кокуґаку*⁷. Пізніше, ставши на шлях модернізації внаслідок Революції Мейдзі 1868 р., Японія не уникла небезпеки самоколонізації (тер-

⁵ Див.: Горський В. С. Філософія в українській культурі : (методологія та історія) : Філософські нариси / В. С. Горський. – К. : Центр практ. філософії, 2001. – С. 30.

⁶ Див.: Горський В. С. Біля джерел : нариси з історії філософської культури України / Вілен Горський. – К. : Києво-Могилян. акад., 2006. – С. 49–55.

⁷ Кокуґаку (дослівно «країнознавство», «наука [нашої] країни») – філософський напрям і, ширше, культурний рух XVIII–XIX ст., спрямований на очищення японської культури від іноземних впливів (насамперед китайських).

мін А. Кйосева)⁸; тож у ній розвинувся комплекс меншовартості уже не відносно Китаю, а відносно Заходу. На цьому варто зупинитися докладніше, бо саме тут – корені головних проблем вивчення історії японської філософії.

В одній зі своїх праць В. Горський із сумом зазначає: «...у нас навіть язик не повертається, щоб вимовити “історія української філософії”»⁹. В іншому місці він згадує про поширене серед істориків філософії уявлення про Давню Русь «як добу, де панувало “невігласіє” (Г. Шпет), де не існувало ані філософів, ані філософії»¹⁰. Дуже схожа ситуація в японській науці – там також у багатьох «язик не повертається» вимовити «японська філософія». Енциклопедичну статтю з такою назвою Дж. Блокер починає словами: «Перше і, мабуть, найцікавіше питання щодо японської філософії полягає в тому, чи існує така річ»¹¹. Цю точку зору в самій Японії започаткував Нісі Амане (1829–1897), який заявив у 1870 р.: «У нашій країні немає нічого, гідного зватися філософією»¹². Згодом таку думку повторив Накае Цьомін (1847–1901)¹³. Згідно з поширеним уявленням, японська філософія виникла під західним впливом; часто моментом її появи вважають 1911 р., коли побачила світ

⁸ Кйосев А. Самопідкорювані культури / Александр Кйосев // Критика. – 1998. – Число 6 (8). – С. 18–21.

⁹ Горський В. С. Біля джерел. – С. 50.

¹⁰ Там само. – С. 34.

¹¹ Blocker H. G. Japanese Philosophy / H. G. Blocker // Encyclopedia of Philosophy / editor-in-chief Donald R. Borchert. – 2nd ed. – Vol. 4. – New York : Thomson Gale, 2006. – P. 791–799.

¹² Цит. за: Maraldo J. C. Contemporary Japanese Philosophy / J. C. Maraldo // Companion Encyclopedia of Asian Philosophy / ed. by B. Carr, I. Mahalingam. – London ; New York : Routledge, 1997. – P. 811.

¹³ 中江兆民集 (Зібрані твори Накае Цьоміна). – 東京 : 筑摩書房、昭和42 年 [1967]. – P. 169.

публікація Нісіди Кітаро «Дослідження блага»¹⁴. Дещо м'якші погляди висловлював марксист Наґата Хіросі (1904–1947) у своїй «Історії філософської думки Японії», написаній 1938 р. «Філософія в Японії, як і наукова культура взагалі, не заслуговує на особливу увагу, якщо її (філософію. – С. К.) оцінювати за критеріями світової суспільної думки», – писав він у вступі до цієї книги й додавав: «вивчення історії японської філософської думки з точки зору засвоєння ідейної спадщини минулого сучасною передовою думкою... не має щонайменшої цінності»¹⁵. Японську філософію Наґата оголошує меншовартісною не лише порівняно із Заходом, а й порівняно з Китаєм та Індією¹⁶. Визнаючи існування філософії в Японії, він, як бачимо, заперечував її цінність.

Однією з причин такої ситуації є відсутність у словнику традиційної японської культури поняття, яке відповідало б європейському поняттю «філософія». Такий термін – *тецугаку* 哲学 (дослівно «наука мудрості») – винайшов 1874 р. Нісі Амане: «Коли ми прагнемо з'ясувати закони природи й закони [буття] людей і водночас – запровадити теоретичну методологію пошуків вищезгаданих законів матерії та людського розуму, ми звемо таку інтелектуальну діяльність філософією (*хіросохі*), що перекладається японською мовою як *тецугаку*»¹⁷. На противагу йому до традиційної японської думки стали застосовувати термін

¹⁴ Blocker H. G., Starling C. Japanese Philosophy / H. G. Blocker, C. Starling. – Albany, New York : State University of New York Press, 2000. – P. 2.

¹⁵ Наґата Хіросі. Історія філософської думки Японії / Хіросі Наґата. – М. : Прогресс, 1991. – С. 35.

¹⁶ Там само. – С. 31.

¹⁷ Цит. за: Koizumi Takashi. Morals and Society in Japanese Philosophy / Takashi Koizumi // Companion Encyclopedia of Asian Philosophy / ed. by B. Carr, I. Mahalingam. – London ; New York : Routledge, 1997. – P. 796.

ciso 思想 – «ідеї, думка» (у широкому сенсі слова). Любов Карелова перший зі згаданих термінів перекладає як «філософія», другий – як «мировоззренческая мысль» («світоглядна думка»), зазначаючи, що «ця назва точніше відображає сам недиференційований характер філософської думки Японії аж до періоду модернізації»¹⁸.

Але в Японії досі немає одностайності у використанні слів *тецугаку* та *ciso*¹⁹. Показовими у цьому плані є статті в такому солідному виданні, як «Encyclopedia Nipponica 2001». Так, ґрунтовна стаття Івасакі Такео і Сакабе Меґуму «Філософія» («*Тецугаку*»)²⁰ майже цілком присвячена історії античної та європейської філософії. Водночас хронологічна таблиця при цій статті містить імена не лише індійських та китайських мислителів (Будду Шак'ямуні, Конфуція, Мен-цзи, Чжуан-цзи, Сюнь-цзи, Наґарджуну, Асанґу, Васубандгу, Дгармакірті, Чжу Сі, Ван Ян-міна тощо), а і японських – як модерних (Нісідзу Кітаро, Вацудзі Тецуро), так і буддистського мислителя XIII ст. Догена. Статті, присвячені філософії Японії та Китаю, мають назви відповідно «*Ніхон ciso*»²¹ та «*Цюґоку ciso*»²² (хоча японських мислителів після

¹⁸ Карелова Л. Б. Японская философия / Л. Б. Карелова // Философия : энцикл. словарь / под ред. А. А. Ивина. – М. : Гардарики, 2004. – Режим доступа: <http://arjom.ru/wiki/JaponskajaFilosofija>.

¹⁹ Докладний аналіз ситуації див.: Maraldo J. C. Op. cit. – P. 810–838.

²⁰ Iwasaki Takeo, Sakabe Megumu. 哲学 (Філософія) / Iwasaki Takeo, Sakabe Megumu // Encyclopedia Nipponica 2001. 日本大百科全書. – 東京: 書学館Shogakkan, 1984–1994. – 第 16 卷. – P. 138–143.

²¹ Ishida Ichirō. Nihon shisō (Японська думка) [Текст японською мовою] / Ishida Ichirō // Encyclopedia Nipponica 2001. Nihon daihyakka zensho. – Tōkyō : Shogakkan, 1984–1994. – Dai 18 kan. – P. 26–34.

²² Yamai Waki. Chūgoku shisō (Китайська думка) [Текст японською мовою] / Yamai Waki // Encyclopedia Nipponica 2001. Nihon daihyakka zensho. – Tōkyō : Shogakkan, 1984–1994. – Dai 15 kan. – P. 474–479.

Мейдзі Ісін – Нісіду Кітаро, Нісі Амане тощо – названо «філософами» – *тецугакуся* 哲学者), натомість є стаття «Індійська філософія» («*Індо тецугаку*»)²³. У статті «Японська думка» *сісо* фактично ототожнено з політичною ідеологією, водночас проголошено, що специфіка японської думки – у її тотожності з життєдіяльністю. Часом використовується комбінований термін *сісотецугаку* – наприклад, у згаданій вище книзі Наґати Хіросі (у російському виданні цей термін переклали як «*философская мысль*»). Нарешті, деякі дослідники висловлюють сумнів навіть з приводу того, що до японської думки можна застосовувати термін *сісо*²⁴. З твердженням, ніби «у японців не було *сісо*», полемізує і Наґао Такесі у книжці, розрахованій на широке коло читачів²⁵, що також свідчить про популярність таких поглядів.

Зауважимо, що термін *тецугаку* був запозичений китайською та корейською мовами (ієрогліфічно він пишеться так само, але вимовляється відповідно *чжесюе* та *чхольхак*), проте і китайці, і корейці невдовзі поширили його на традиційну думку також. Як зазначають Дж. Блокер і К. Старлінґ, це відбулося у 1920-ті рр., коли китайські інтелектуали дійшли висновку, що філософія – не одна з західних наук на кшталт математики, фізики, хімії тощо, а прояв цінностей певної культури²⁶. З огляду на це не може не здивувати, що, скажімо, китайські та корейські

²³ Maeda Sengaku. Indo tetsugaku (Індійська філософія) [Текст японською мовою] / Maeda Sengaku // Encyclopedia Nipponica 2001. Nihon daihyakka zensho. – Tōkyō : Shogakkan, 1984–1994. – Dai 2 kan. – P. 824–828.

²⁴ 吉本隆明、梅原猛、中沢新一。日本人は思想したか。(Йосімото Такаакі, Умехара Такесі, Накадзава Сін'іці. Чи займалися японці «світоглядною думкою»?) – 東京 : 新潮社、1995. – 256 p.

²⁵ 長尾剛。日本がわかる思想入門。 – 東京 : 新潮社、2000. – 324 p.

²⁶ Blocker H. G., Starling C. Op. cit. – P. 4.

конфуціанські трактати розглядають у відповідних країнах як «філософію», а подібні до них японські у Японії – ні.

Якщо Накае Цьомін заперечував існування в Японії *філософії* як такої, інші, наприклад Сакамото Хякудай (нар. 1928), вважають, що не можна казати про *японську* філософію, оскільки в цій галузі «все запозичене, імітоване»²⁷. Мимоволі згадуються нарікання В. Горського, що «донині нам легше писати про історію філософії “на” Україні, “в” Україні чи, принаймні, “Історію філософії України”»²⁸, аніж про історію української філософії. Щоправда, причини дещо різняться: зокрема, українську філософію творили «не лише українці, а й грек Кирило Лукарис, німець Й. Шад, поляк В. Липинський тощо»²⁹, натомість японські мислителі практично всі були щирими етнічними японцями, і діяли вони не на території інших держав, а таки на теренах «Країни Сонця, Що Сходить». Зате щодо мови ситуація схожа: українська філософія «писалась... здебільшого не українською мовою, а латиною, російською, польською чи німецькою»³⁰, а японська до XVIII–XIX ст. – переважно класичною китайською мовою. Основна ж вада японських мислителів, на думку Сакамото, полягає в тому, що до 1868 р. вони були здебільшого послідовниками буддизму (що поширився з Індії) або конфуціанства (запозиченого з Китаю), а після 1868 р. – послідовниками різних напрямів західної філософії.

В. Горський зазначав, що одним із базових методологічних питань є «питання про критерії, що дають

²⁷ Цит. за: Blocker H. G., Starling C. Op. cit. – P. 1.

²⁸ Горський В. С. Біля джерел. – С. 50.

²⁹ Там само. – С. 51.

³⁰ Там само.

достатні підстави залучення тих чи інших персоналій та текстів до орбіти історико-філософського дослідження»³¹. Унаслідок зазначених вище проблем для історії японської філософії таких критеріїв досі не вироблено (і тут ми бачимо різкий контраст із ситуацією щодо Китаю або Індії). Наприклад, для Дж. Блокера критерієм є те, «як японські філософи інтерпретували, критикували, модифікували, розвивали запозичені... філософські ідеї й методи відповідно до японських схильностей та потреб і яким чином їхні праці робили внесок у тривалу, характерно японську традицію думки»³². Тому він розглядає насамперед визначних японських мислителів-буддистів і конфуціанців, починаючи з VIII–IX ст., а пізніше – представників *кокуґаку* та вестернізованої філософії XX ст. Значно ширше розуміє японську філософію Т.-Ж. Робуам³³: він зараховує до неї хроніки, починаючи з «Кодзікі» та «Ніхонґі» (VIII ст.), розглядає способи продукування ідей у класичну добу, «філософію письма» тощо. «Історія філософської думки Японії» Наґати Хіросі в основному зосереджена на мислителях доби Токуґава (1603–1868), хоча містить дуже стисло характеристику буддистської думки до XVII ст. (у вступі) та ідейних рухів кінця XIX ст. (у закінченні). Наґата приділяє також певну увагу розвитку природничих наук. Принагідно зазначимо, що ця праця, перекладена російською, досі лишається єдиним відносно повним оглядом історії японської філософії, доступним російськомовному

³¹ Горський В. С. Біля джерел. – С. 17.

³² Blocker H. G. Op. cit. – P. 792.

³³ Robouam Th. J. Japanese Philosophy, Japanese Thought / J. Th. Robouam // New Dictionary of the History of Ideas / ed. by M. C. Horowitz. – Vol. 3. – New York : Charles Scribner's Sons, 2004. – P. 1162–1166.

читачеві. Книга Нагао Такесі «Вступ до філософської думки, яку розуміє Японія»³⁴, розрахована на широке коло читачів, не лише містить стародавні міфи й самурайський «кодекс честі» *бусідо*, а й висвітлює світоглядні аспекти творчості Сей Сьонагон та Мурасакі Сікібу, письменниць доби Хейан. Зазвичай до сфери історико-філософського дослідження не відносять сінтоську думку, конфуціанство до XVII ст., буддизм до кінця VIII ст. Ніхто з розглянутих дослідників, крім Нагао Такесі, не згадує Дзеамі Мотокійо (1361–1443), драматурга й теоретика театру Но; проте Конісі Дзін'їці та У. Ла Флер називають його системним мислителем, до того ж «одним з найвеличніших мислителів у японській історії»³⁵. Це лише деякі приклади; список їх можна продовжувати.

На нашу думку, значною мірою розв'язати зазначені проблеми можна було би, спираючись на розроблений В. Горським культурологічний підхід до історії філософії. Цей підхід, що ґрунтується на засадах діалогізму та гуманізації, «замість однолінійного, монологічного погляду стверджує справді плюралістичне, діалогічне розуміння історії філософії»³⁶. Він передбачає вивчення історії філософії на двох рівнях: (1) як історії філософської теорії та (2) як історії філософської думки певного народу. У межах останнього «здійснюється реконструкція філософської культури, яку утворює сукупність філософськи значущих ідей, що реально зароджуються й функціонують як духовна квінтесенція культури певної епохи, на-

³⁴ 長尾剛。日本がわかる思想入門。— 東京：新潮社、2000。— 324p.

³⁵ Ла Флер У. Карма слов, буддизм и литература в современной Японии / У. Ла Флер. — М. : Серебряные нити, 2000. — С. 123.

³⁶ Горський В. С. Історія української філософії : курс лекцій / В. С. Горський. — К. : Наук. думка, 1996. — С. 15.

роду, регіону»³⁷. З такого погляду філософія постає як «сфера осмислення граничних підстав людського буття, загальних принципів людського ставлення до світу»³⁸, або як «особлива сфера духовної діяльності людини, спрямованої насамперед на усвідомлення кола смисложиттєвих проблем»³⁹.

Якщо подивитися під таким кутом зору на історію японської думки, то термін *тецуґаку* виявляється близьким до поняття *філософської теорії*, тоді як *сісо* ближче до *філософської думки*, хоча повної аналогії тут немає. Однак наведене вище визначення філософії дає змогу не зосереджуватися на проблемах термінології. Навряд чи хтось заперечуватиме наявність у японській культурі смисложиттєвих, філософськи значущих ідей, врешті, певного стилю світосприйняття або стилю мислення (реконструкція якого є, за В. Горським, одним із завдань історії філософської думки⁴⁰). Проблему «неоригінальності», «запозиченості» базових світоглядних ідей допомагає розв'язати інше важливе методологічне положення В. Горського: «Єдиним реальним критерієм належності до національної філософії є наявність певної національної культури як контексту, в якому здійснювалася генеза чи функціонування філософських ідей, теорій тощо»⁴¹. Інакше кажучи, якщо філософська культура охоплює всю сукупність філософських ідей, що реально функціонували в межах культури, утворюючи її філософсько-світоглядний

³⁷ Горський В. С. Біля джерел. – С. 22.

³⁸ Горський В. С. Філософія в українській культурі. – С. 12.

³⁹ Горський В. С. Історія української філософії. – С. 15.

⁴⁰ Горський В. С. Філософія в українській культурі. – С. 12 ; Горський В. С. Біля джерел. – С. 35, 42.

⁴¹ Горський В. С. Біля джерел. – С. 51.

ґрунт⁴², то конфуціанські, даоські або буддійські ідеї, які функціонували в межах японської культури, є невід'ємною частиною її філософської складової, незважаючи на своє китайське, індійське чи корейське походження (так само, як буддійські ідеї, що виникли в Індії, органічно увійшли до складу китайської філософської культури). Але до японської філософської культури належать й автохтонні ідеї, які визріли всередині сінто; а їх дуже часто дослідники схильні ігнорувати.

Спираючись на методологію В. Горського, ми можемо точніше окреслити коло джерел, постатей і текстів, які має досліджувати історик японської філософії. Нагадаємо, що «критерієм залучення до орбіти історико-філософського дослідження і визначення відповідного значення того чи іншого тексту є не належність його автора до спільноти філософів і не філософська мова тексту, а та роль, яку відіграє декларована в тексті ідея в історії філософії (генетичний аспект) чи історії культури (функціональний)»⁴³. Тому дослідник повинен враховувати не лише розвинуті, оригінальні школи буддизму доби Хейан і Камакура та конфуціанства доби Токуґава, а й весь процес засвоєння цих учень, починаючи з першого ознайомлення з ними японців. Цього вимагає генетичний аспект дослідження, у центрі якого – «зародження в тілі культури філософського знання, починаючи від найвіддаленіших передумов»⁴⁴. Але з цих самих міркувань історик філософії не може обминути філософськи значущих ідей, які містяться у хроніках

⁴² Горський В. С. Історія української філософії. – С. 20.

⁴³ Горський В. С. Біля джерел. – С. 23.

⁴⁴ Горський В. С. Філософія в українській культурі. – С. 11.

«Кодзікі» та «Ніхонгі» й інших джерелах, що зберегли стародавні японські міфи. Адже найдавніші ідеї народжуються з міфологічної свідомості, і остання впливає на розвиток філософії⁴⁵. Крім того, «Кодзікі» та «Ніхонгі» послуговували джерелом ідей для мислителів школи *кокуґаку*, а отже, погляди останніх неможливо зрозуміти, якщо ігнорувати ці стародавні хроніки. Останнє міркування, до речі, передбачає залучення до історії японської філософської думки і поетичної антології «Манйосю», яка також була авторитетним текстом для згаданої школи; далі стає зрозумілим значення поезії та поезики для традиційної філософської культури Японії. Так само культурологічний підхід дає змогу вирішити питання про місце у філософській культурі Мурасакі Сікібу, Сей Сьонаґон, Дзеамі тощо.

Крім того, методологія В. Горського допомагає ще більше розширити коло джерел історико-філософського японознавства. Наприклад, за аналогією з Київською Руссю до цього кола доцільно ввести пам'ятки мистецтва, насамперед живопису⁴⁶, а також ікебану, чайну церемонію тощо, які мають свій філософський аспект. На наш погляд, щодо японської культури, так само, як і щодо давньоруської, правомірно говорити про «значну змістовно-філософську насиченість кожного компоненту цієї культури»⁴⁷. Як зазначав В. Горський, у межах історії філософської культури «увага дослідника зосереджується... на інших, нефілософських зонах культури, де і зароджуються, в тому числі на рівні безпосередньо-інтуїтивного

⁴⁵ Горський В. С. Історія української філософії. – С. 25.

⁴⁶ Див.: Горський В. С. Біля джерел. – С. 40–49.

⁴⁷ Там само. – С. 39.

осягнення світу (в образі чи в символі), ті смисложиттєві уявлення, які згодом формулюються у вигляді певних філософських ідей і теорій»⁴⁸. Таким чином, у функціональному аспекті традиційні мистецтва – це важлива сфера, де знаходили своє втілення філософські ідеї конфуціанства, сінто та буддизму. Те саме стосується бойових мистецтв, особливо теоретичних трактатів з них, як-от «Книга п'яти кілець» Міямото Мусасі.

Але й це ще не все. В. Горський звертав увагу на необхідність складної процедури тлумачення текстів, без якої неможливо виявити філософські та філософськи значущі ідеї у пам'ятках, які неістотно відрізняються від філософських трактатів. Він також розробляв методи такої інтерпретації⁴⁹. Застосування їх до японських текстів, на нашу думку, могло би дати цікаві результати. Крім того, аналіз японської філософської культури з позицій культурологічного підходу відкриває привабливі перспективи типологічних порівнянь її з культурою Київської Русі. Наприклад, спільною рисою є релігійний характер як давньоруської філософії, так і японської філософії періоду Хейан, проте релігійна основа тут відмінна: християнство – в одному випадку, буддизм – у другому. Далі вартим уваги видається порівняння ролі слова у давньоруському християнстві та в японському буддизмі. Як зауважує В. Горський, у культурі Київської Русі «слову як такому надається статус

⁴⁸ Там само. – С. 41.

⁴⁹ Горський В. С. Историко-философское истолкование текста / В. С. Горский. – К. : Наук. думка, 1981. – 205 с. ; Горський В. С. Філософське витлумачення літературних текстів / В. С. Горський // Етика і естетика : міжвідомч. наук. зб. – Вип. 9. – К., 1971. – С. 137–144.

не меншої реальності, аніж предметному світові»⁵⁰, що дуже нагадує японське уявлення, згідно з яким у слові є душа (*котодама*). У давньоруській культурі ставлення до слова як до могутнього світотворчого начала поєднувалося з визнанням найвищої цінності мовчання⁵¹; у японській культурі перший тип ставлення до слова був розроблений у філософії школи *сінгон*, другий яскраво проявився у дзен-буддизмі.

Ясна річ, у цій статті ми лише спробували окреслити можливі шляхи застосування методології В. Горського у галузі історико-філософської японістики. Такий підхід дає змогу побудувати цілісну, систематичну й урівноважену картину історії японської філософії. Чи буде ця можливість реалізована, залежить передусім від того, чи розвиватимуться в Україні дослідження в галузі історії японської філософії.

⁵⁰ Горський В. С. Біля джерел. – С. 44.

⁵¹ Там само. – С. 44–45, 47.